

SOSYAL MEDYADA GÖZETİMİN İÇSELLEŞTİRİLMESİ: İLETİŞİM DİSİPLİNİ ALANINDAKİ LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİLER ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

Mehmet ERDOĞAN¹

ÖZ

Yeni iletişim teknolojileri insanlara, kendilerini ifade edebilecekleri ve düşüncelerini herhangi bir baskı altında kalmadan paylaşabilecekleri bir ortam sağlamaktadır. Bu ortamlardan biri olan sosyal medya, farklı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel düzeylerden bireylerin bir araya gelebilmeleri ve aralarında etkileşim sağlayabilmeleri yönünden önemli bir yere sahiptir. Her geçen gün üye sayısının arttığı bu ortamlarda, kullanıcıların kendileri ile ilgili mahrem durumları fotoğraf ve video gibi durağan ve hareketli görüntüler biçiminde paylaştıkları dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, daha düne kadar mahrem sayılan birçok bilgi ve durumun isteğe bağlı olarak paylaşıldığı sosyal medya ortamları, bu haliyle iktidar odakları açısından gözetim bağlamında bir nevi panoptikona dönüşmektedir.

Sosyal medyada gözetimin içselleştirilmesi konusunun ele alındığı bu çalışmada, özellikle gözetim konusunda farkındalık düzeylerinin yüksek olduğu düşünülen iletişim alanındaki lisansüstü öğrencilerinin görüş ve düşüncelerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Haliyle çalışma, iletişim disiplini alanında lisansüstü eğitimlerini sürdüren öğrenciler özelinde gözetim olgusunu ele alacağı için önem kazanmaktadır. Betimleyici bir yaklaşıma sahip olan ve nitel yöntemle dayanan araştırmada, Atatürk Üniversitesi'nde iletişim alanında lisansüstü eğitimlerini devam ettiren öğrenci evreninden olasılıksız yöntemle dayanan amaçlı örneklem oluşturulmuş ve örnekleme alanındaki öğrencilerle derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, önceden hazırlanan yapılandırılmış soru formu üzerinden 10 lisansüstü öğrenci ile görüşülmüştür.

Elde edilen verilerin analiz edilmesi neticesinde, kitle iletişim süreçleri ve gözetim konusunda farkındalığı yüksek olduğu düşünülen iletişim alanındaki lisansüstü öğrencilerin sosyal ağlarda gözetimi içselleştirdikleri önemli bir bulgu olarak ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya, Gözetim, İletişim, Lisansüstü Öğrenciler, Nitel Araştırma

INTERNALIZATION OF SURVEILLANCE IN SOCIAL MEDIA: QUALITATIVE RESEARCH ON GRADUATE STUDENTS IN COMMUNICATION DISCIPLINE

ABSTRACT

New communication technologies provide people with an environment in which they can express themselves and share their thoughts without any pressure. Social media, which is one of these environments, has an important place for individuals who are from different socio-economic and socio-cultural levels to come together and interact. In these environments where the number of members is increasing day by day, it is noteworthy that users share their intimate situations in the form of still and moving images such as photos and videos. Therefore, many information and situations, which have been regarded to be private until today, are willingly shared on social

¹ Dr. Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım ABD, merdogan0229@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1707-858X

media environments and transformed into a kind of panopticon in terms of surveillance for the hegemonic powers.

The aim of this study is to determine the views and opinions of graduate students in the field of communication, which is thought to have high level of awareness about surveillance, in this study, where internalization of surveillance in social media is discussed. The study becomes important as it will deal with the phenomenon of surveillance especially for the students who continue their graduate education in the field of communication dipcipline. In this study, which has a descriptive approach and based on the qualitative method, a purposive sample based on the improbable method was formed from the student universe that continues postgraduate education in the field of communication at Atatürk University and detailed interviews were conducted with the students in the sample. In this study, which has a descriptive approach and based on the qualitative method, a purposive sample based on the improbable method was created from the student universe that continues postgraduate education in the field of communication at Atatürk University and in-depth interviews were conducted with the students in the sample.

As a result of the analysis of the data obtained, it has emerged as an important outcome that graduate students in the field of communication, which is thought to be highly aware of mass communication processes and surveillance, internalize surveillance in social networks.

Keywords: Social Media, Surveillance, Communication, Graduate Students, Qualitative Research

GİRİŞ

Modern dünyanın en önemli unsurlarından biri haline gelen gözetimin, teknolojik gelişmelere bağlı olarak bireyi ve toplumsal hayatı derinden etkilediği yadsınamaz bir gerçeklik olarak kabul görmektedir. Dünyanın birçok ülkesinde güvenlik kameraları kamusal alanların artık bilindik görüntülerindedir. Bugün havaalanını kullanarak yolculuk yapanlar sadece 20. yüzyılın pasaport kontrolüne değil, 11 Eylül'den beri hızla artan vücut tarayıcıları ve biyometrik denetleyiciler gibi cihazlara da razı olmaları gerektiğinin farkındalar. Bu duruma güvenlik meselesi olarak bakılsa bile, alışveriş yapma, internet kullanımı ve sosyal medya platformlarında yer almakla ilgili gözetim biçimleri gittikçe yaygınlaşmaktadır. İnternetteki sitelerden alışverişten, bina girişine kadar çeşitli durumlarda kimlik göstermek ve kimlik bilgilerini paylaşmak, parola girmek ve şifreli kontrol biçimleri kullanmak zorunluluk haline gelmiştir (Bauman ve Lyon, 2013: 11-12).

Sosyal medya, hem gözetlemek hem de gözetlenmek isteyen bireylerin eğlence ihtiyacını karşılamaktadır. Gönüllülüğün esas olduğu sosyal medya ortamlarında herkes herkesi rıza dâhilinde, kesintisiz bir biçimde gözetlemektedir. Tarihsellik bilincinden yoksun sadece anı kaydetmeye dönük olan birey, hatırlama

ihtiyacı duymadan biriktiren, tek amacının görünür bir veri olmak olduğu, yüzeysel bir tür meta, içi boşaltılmış bir görüntü haline dönüşmüştür. Amerikalı yayıncı ve yapımcı Andy Warhol'un "herkes bir gün 15 dakikalığına ünlü olacak" ifadesi, sosyal medyada bireyler tarafından inşa edilen sanal kimliklerin bu dönemin yüzeysel, anlamsız ve sanal bilinirliğini tarif etmektedir (Hıdıroğlu, 2019: 1414).

Sosyal medya ortamları, sürekli güncellenebilir olması, çoklu ortama açık olması ve çeşitli paylaşımlara olanak sağlaması nedeniyle günümüzde en ideal mecralardan biri olarak öne çıkmaktadır. İnsanlar sosyal medya ortamlarında günlük ve anlık olarak düşüncelerini paylaşabilmekte, bu düşünceler çerçevesinde tartışmalara dâhil olabilmekte, yeni fikirler paylaşabilmekte ve bunlara dönütler alabilmektedirler. Bu özelliklerin yanı sıra insanlar çeşitli fotoğraflar, videolar paylaşmış, iş olanaklarını takip edip, gerçek dünyayı sanal ortamda yaşayabilmektedirler (Vural ve Bat, 2010: 3349). Böylelikle insanlar sanal ortamlarda takipçileri tarafından yakından takip edilebilmekte ve ayrıca kendi hesaplarına ekli olan veya olmayan kişiler hakkında anlık bilgi sahibi olabilmektedirler. Bu da sosyal medya ortamlarındaki gözetim sorununu karşımıza çıkarmaktadır. Zira internet yoluyla bireylerin sosyal medya platformundaki kişisel verileri elde edilmekte ve depolanmaktadır. Sosyal medya kullanıcıları başkalarının bilgilerini edinirken kendileriyle ilgili olarak da başkalarına bilgi vermektedir. Dolayısıyla istemsiz bir biçimde de olsa insanlar gözetlenmeye maruz kalmaktadır. Dahası, kullanıcı kendisine ait bu bilgileri paylaşmak istemediğinde faydalanmak istediği uygulamalardan yararlanamadığının farkındadır. Bu zorunlu durum, bireyin kişisel bilgilerini istemeye paylaşmasına ve hatta zaman içerisinde bu zarurietini olağan karşılamasına neden olabilmektedir.

Sosyal medyada gözetim olgusunun incelendiği literatüre göz atıldığında önemli akademik çalışmaların olduğu görülmektedir. Bu çalışmalar içerisinde; gözetlenen ve gözetleyen bir toplumda beden ve mahremiyet ilişkisi (İsmayılov ve Sunal, 2012); yenedünya düzeninde araçsal gözetimden sanal gözetime (Kara ve Elçiboğa, 2017); instagram'ın gözetim aracı olarak kullanılmasına ilişkin algılar (Karaman ve Tuğluk, 2019); sosyal medyadaki X, Y ve Z kuşaklarının mahremiyet algısı (Kütükoğlu, 2019); bir gözetim aracı olarak periscope mecrası (Göker, 2016);

dijital ortamlarda mahremiyet (Yılmaz, 2019) incelenen konular olarak dikkat çekmektedir.

Bu çalışmayı -literatürde dikkat çeken çalışmalardan- önemli ve özgün kılan husus, sosyal medya ortamlarında gözetim olgusunu iletişim disiplini alanındaki lisansüstü öğrenciler üzerinden ele alıyor olmasıdır. Bu bağlamda bu çalışmada, gözetim konusunda farkındalık düzeylerinin oldukça yüksek olduğu düşünülen bu öğrencilerin, gözetimi içselleştirip içselleştirmediklerinin belirlenmesi konu edilmektedir. Diğer bir ifadeyle çalışmada, sosyal medya kullanıcıları olan lisansüstü öğrencilerin -bir nevi ‘panoptikon’da yer alan görünmez denetleyicileri fark etmeden kendi rızalarıyla üstelik de bu durumdan oldukça haz alarak paylaşımlarda bulunup bulunmadıkları irdelenmektedir. Betimleyici nitel bir yöntemeye dayanan ve derinlemesine mülakat yapılan bu araştırmada, lisansüstü öğrencilerin gözetlenmeyle ilgili düşüncelerini, gözetlenme konusunda farkındalıklarını, gözetlendiklerini düşünen bireylerin sosyal medyadaki davranış kalıplarını tespit etmek amaçlanmaktadır.

1. Gözetim Kavramı ve Tarihi

1.1. Gözetim Kavramı

Gözetim, özellikle de insanları görmeyi konu edinir. İnsan gündelik hayatında sürekli gözetim altındadır. İnsanlar gün boyu olası her yerde bilgisayar destekli ve ağ tabanlı teknolojilerin kuşatması altındadır. Bu kuşatma, yalnızca personelin şifreli bir anahtar ile bir binaya ya da bilgisayar terminaline erişimiyle sınırlı değil; tüm çevremiz insanların nerede olduğunun, ne yaptığının, nereye gittiğinin bilinmesini sağlayan kablolu, kablosuz bağlantılarla kuşatılmıştır. Aslında ‘görülen’ insanlar değildir, daha çok sağladıkları ya da DNA ve parmak izi teknolojilerinde olduğu gibi kendilerinden alınan verilerdir. Gözetim, doğrudan yüz yüze olabileceği gibi teknoloji dolayımıyla da olabilmektedir (Lyon, 2013: 11). Teknoloji dolayımıyla gözetim, günümüzde sosyal medya platformlarında etkili bir şekilde görülmektedir.

Türk Dil Kurumuna göre gözetim kavramı “görme işi, nezaret, himaye, hukukta gözaltına alma” olarak ifade edilmektedir. Gözetimin türetildiği “gözetmek” fiili genel olarak “korumak, bakmak, özen göstermek, himaye etmek, önem vermek,

göz önünde bulundurmak, ayrı tutmak, kollamak ve dikkate almak” gibi anlamlarına sahiptir (sözlük.gov.tr, 2019). Roger Clarke gözetim kavramını “bir kişinin hareketlerini yakından izlemek, kişi veya grupların iletişim ve/veya eylemlerinin sistematik olarak izlenmesi” olarak tanımlamıştır (rogerclarke.com, 2019).

Lyon’a (2013: 30-31) göre, gözetim kavramı genel anlamda kişisel faaliyetlerin casusluk, gizli soruşturmalarda takip edilmesini akla getirirse de bununla birlikte rutin, gündelik faaliyetlere işaret eden dolaysız çağrışımları da içerir. Gözetim her daim muğlak bir yapıyı içerir ve muğlaklık, gözetimi hem ilgi çekici hem de oldukça hassas kılan etmenlerden biridir. Anne babaların çocuklarıyla ilgili olarak kaygılanması, onların bazı gözetim teknolojilerini benimsemelerine yol açmaktadır. Lyon buna dayanarak “gözetim nedir?” sorusuna dönük cevabındaki temel savı; etkileme, yönetme, koruma, yönlendirme gibi amaçlarla kişisel enformasyona dönük odaklı, sistemli ve düzenli ilgi olması açıklamaktadır. Bununla birlikte gözetimin dikkatini bireye verdiğini, bireylere odaklandığını ve kişisel enformasyonlara yoğunlaşan bu odağın tesadüfi ve kendiliğinden olmadığını, hatta kasıtlı, protokollere ve tekniklere dayandığını ifade etmektedir.

Bauman ve Lyon’a göre (2013: 7) gözetim günlük pratiklerden biri olmuş ve modern dünyanın temel özelliklerinden biri haline gelmiştir. Günümüzde toplumlar sürekli bir değişim ve dönüşüm içinde olduğu için toplumlar akışkan bir yapıdadır denilebilir. İnternet aracılığıyla gözetim gün geçtikçe daha çok artmakta ve yaygınlaşmaktadır. Bu sebeptendir ki gözetleme meşru kabul edilmekte ve içselleştirilmektedir.

1.2. Gözetimin Tarihçesi

İlk çağlardan beri dinlerin ve kabilelerin yapısıyla, geleneksel devletlerin denetim amaçlı başvurdukları bir olgu olan gözetim, insanlık tarihi kadar eski temellere dayanmaktadır. İlk zamanlarda gözetim, iktidarların gücünü destekleyen şiddet ve baskı unsuru olarak görülmektedir (Dolgun, 2005: 25).

Gözetimin resmi olarak M.Ö. 3500’lerde yazının icadıyla birlikte başladığı söylenebilir. Yazı o dönemde kayıt tutmak amacıyla bir denetim aracı olarak kullanılırken, aynı zamanda yazı ile listeleme geliştirilmiş ve bununla kişiler ve

nesnelere sayılıp kategorize edilmiştir. Böylece yazı, devletin hem nesnelere hem de kişiler üzerine uyguladığı denetimini genişletmesinde kullanılabilecek şifreleme bilgisini sağlamıştır. Bilgi depolama, hem belli olay sahalarının standartlaşmasını hem de aynı zamanda bu bilgilerin daha etkin bir şekilde koordine edilmesini sağlamıştır. Bununla birlikte gelişen yazılı metinler, anlamlı bir içerik oluşturmak üzere işaretleri bir araya getirdiklerinde, artık yalnızca olayları, nesnelere veya kişileri sınıflandırmamış, bunların tanımlanmasını da mümkün kılmıştır (Giddens, 2005: 66). Böylelikle, egemen otorite kişiler hakkındaki bilgileri kaydederek onları kontrol altına alabilmektedir.

Yazının icadı ile egemenlik ilişkileri ve gözetim arasında tarihsel olarak bir bağlantı söz konusu olmuştur. Yazı, gücün oluşumunu sağlayan bilgi toplama ve saklama biçimi olarak; yani giderek büyüyen toplumların yönetimleriyle ilgili bilgi kaydetme ve analiz etme aracı olarak temel bir öneme sahiptir. Çünkü gözetim faaliyetleri açısından yazı, hem bir kayıt sistemi olarak topluma ait bilgilerin derlenmesinde hem de hiyerarşik bir yapı ile alt sınıfa ait bireyler yani yönetilenler üzerinde etkinlik kurma ve yönetme becerisi sağlamıştır. Bununla birlikte bu yapı yönetilenlerin denetim altında tutulmasında da önemli bir rol oynamıştır (Dolgun, 2005: 29).

Bu çerçevede yazı ile gözetim arasındaki ilişkiye bakıldığında, stratejik bir kaynak olan bilginin ve dokümantasyon işlemlerinin, yazının gelişimine paralel şekilde derlenmeye başlandığı ve bunun bir sonucu olarak iktidar-egemenlik ilişkilerinin ortaya çıktığı görülebilmektedir. Kısaca, teknik açıdan yaşanan gelişmelere paralel olarak gözetim pratikleri ve haliyle hâkimiyet oldukça kolaylaşmıştır. Bu teknik gelişmelerden biri olan matbaanın 15. yüzyılda bulunması toplumsal denetim ve gözetim faaliyetlerine yeni bir boyut kazandırmıştır. Matbaa, artık belge ve bilgileri daha erişilebilir kılmıştır. Böylelikle devlet gözetim olgusunda önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Matbaanın buluşundan sonra devlet, gözetimi bir baskı aracı olarak kullanmıştır (Dolgun, 2005: 33; Giddens, 2005: 237).

Avrupa'nın karanlık ortaçağında dini kurumlar doğum, evlilik, vaftiz ve ölüm gibi olayların kayıtlarını tutarak toplumu dini açıdan denetim altına alırken, Fransız İhtilalinin etkisiyle 19. yüzyılda ortaya çıkan ulus devletle birlikte siyasi gözetim

önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle de Sanayi Devrimini takip eden sonraki yıllarda, devlet ve ekonomi yöneticileri giderek daha da genişleyen sosyal, coğrafi ve zamansal alanlarda kontrol sahibi olmuşlardır (Marx, 2005). Gözetimi, emek ve sermaye arasındaki mücadelenin bir unsuru olarak gören Marx'a göre, bu mücadele kapsamında kapitalist sermaye çevreleri, verimli bir zaman diliminde en düşük maliyetle en yüksek verimi sağlayabilmek amacıyla işçileri denetim altına almak istemişlerdir. Bu nedenle, onları gözetleyebilecekleri ve disiplin altına sokabilecekleri 'yönetim' kavramını geliştirmişlerdir (Bozkurt, 2006: 100). Böylelikle gözetimle işçilerin çalışıp-çalışmadığı kontrol altına alınarak daha fazla verim elde edilmeye çalışılır. Bu amaca ulaşmak için yöneticilerin işçi denetimini sürdürmeleri ve bunu işçilere hissettirmeleri gerekir. Aksi halde istedikleri verimliliğe ulaşmalarının mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

Hemen hemen benzer yıllara denk gelen diğer bir ifadeyle 1785 yılında İngiliz filozof ve toplum kuramcısı Jeremy Bentham tarafından tasarlanan ve gözetimin en somut örneğini oluşturan hapisane inşa modeli 'panoptikon', Foucault'nun değerlendirmeleriyle gözetimin söz konusu olduğu her alanda akla ilk gelen unsur halini almıştır (Tokgöz, 2011: 15). Foucault'a göre, öz-disiplinli modern toplumların doğuşunu anlamak için panoptikon çok önemlidir. Modernitenin belli açılardan aynası olan panoptikon, disiplini, davranışı ve güdülenmeyi değiştirmek için 'ruh'u kontrol etmeye yarayan bir anahtardır. Panoptikon, bir düzeyde gözetimin nasıl işlediğini inceleyen bir teori, başka bir düzeyde ise gözetlemeyi modernite serüveninin içine yerleştirmekte kullanılan bir araçtır (Bauman ve Lyon, 2013: 66-67).

Sapkınlığın denetim kurumu ve sosyal disiplinin aracı olarak tanımlanan panoptikon, ıslah edilemeyenlerin cezalandırıldığı, delilerin denetim altına alındığı, ahlaksızların ıslah edildiği, tembellerin çalıştırıldığı, acizlerin bakıldığı, hastaların iyileştirildiği, yeni neslin yetiştirildiği ideal bir mekândır (Bentham, 2008: 12). Panoptikon mantığında gözetleyen görünmezdir. Böylelikle gözetlenen birey, her an gözetlendiği düşüncesinden hareketle otokontrole sevk edilir ve davranışlarını kontrol altına alınması sağlanır. Bauman'ın ifadesiyle, panoptikonun özü, denetçinin konumunun merkezîyeti ile o meşhur ve etkileyici görülmeden görme düzeneğinin

birleşmesine dayanır (2015: 25). Panoptikon mimarisinde halka şeklinde bir binanın ortasında bir gözetleme kulesi ve kulede açılmış olan geniş pencereler halkanın iç cephesine bakmaktadır. Bentham, bu geniş pencerelere sahip gözetleme kulesindekilerin rahatlıkla hücreleri görebilecekleri, hücredekilerin ise içeriye giren ışıkla kuleyi gözetleyemeyecekleri şekilde tasarlamıştır (Foucault, 2003: 86). Böylelikle hükümlüler her an gözetlendiğini düşünerek düzeni bozmaktan uzak duracak ve huzurlu bir ortam yaratılacaktır.

Panoptikon’u eğitim, ceza, üretim mekanlarına denk düşecek şekilde tasarlayan Bentham, gözetim-evi tasarımının oluşmasını sağlayanlar unsurları; nezaret altında tutma, hapis, tecrit, zorla çalıştırma ve eğitim şeklinde sıralamaktadır (Bentham, 2008:13). Panoptikon gözetleme yöntemleri 19. yüzyılda toplum hayatında kendine yer bulmuş ceza, denetim ve üretim kurumlarında kullanılan bir yöntem olmuş ve 20. yüzyıl yönetimleri için yeni bir çağı ilan etmiştir. Bir yapı olarak hiç inşa edilmemiş olsa da panoptikon mantığı son yüzyılda tüm toplumu sarmıştır. Böylece, gözetimle kuşatılan bedenlerden oluşan bir toplum biçimi (Tokgöz, 2011: 18) karakterize edilerek günümüz modern toplumunda gözetim vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir.

2. Sosyal Medyada Gözetim

2.1. Yeni İletişim Araçları ve Gözetim Olgusu

Günümüzde hızla ilerleme kaydeden iletişim teknolojileri, sosyal ağlar, yeni medya, internet, blog gibi birçok yeni kavramı medya literatürüne kazandırmıştır. Aslında yeni iletişim araçları, eski iletişim ortamların üzerine inşa edilmiş, içinde eskiyi barındıran bir kavramdır. Burada söz edilen yenilik aslında dönüşüme işaret etmektedir (Tokgöz, 2011: 36-37). Çünkü yeni medya teknolojileri geleneksel medya araçları ile kıyaslandığında, geleneksel medyanın tek yönlü bir iletişime sahip olduğu varsayılmaktadır. Her ne kadar gazetelerin satış rakamları, televizyonların izlenme oranları, izleyici veya okuyucu mektupları, telefonları birer etkileşim süreci oluştursa da bu etkileşimin geleneksel medyada sınırlı kaldığı oysa yeni medyada etkileşimin daha yoğun yaşandığı kabul görmektedir. Zira yeni medyanın geleneksel medyadan ayrılan en belirgin özelliği, alıcı ile verici arasındaki kanalda etkileşime olanak veren bir kanal ayırmasıdır (Geray, 2003: 18).

Rogers'ın da ifade ettiği gibi, yeni iletişim araçlarının sahip olduğu etkileşim, kitlesizleştirme ve eşzamansız olabilme gibi üç özelliği (Geray, 2003: 18) dolayısıyla, yeni medya kullanımı sanayi-ötesi toplumda hızla yaygınlık kazanmıştır. Her şeyin hızla tüketildiği bu toplumda değişen ihtiyaçlara ve isteklere kolaylıkla hitap eden yeni medyada iktidar odaklarının toplumu gözetlemesi daha da kolaylaşmış ve gözetim imkânları daha da artmıştır.

Yeni medya ile hegemonya ve tahakküm sınırlarının genişliği, zamanın ve mekânın ötesinde bir ölçüğe, yani sorunsallaştırılmış insan yaşamlarının hepsini kapsayabilecek bir boyuta ulaşmıştır. Bu açıdan daha önceki yüzyılda bireyi kontrol etmeyi ve toplumsal düzeni gerçekleştirebilmeyi amaçlayan modern akla karşılık, günümüzde yeni medya teknolojileri ile bunun büyük bir oranda başarıldığı söylenebilir (Babacan, 2014: 523).

Yeni iletişim teknolojileri egemen iktidarların savunduğu gibi demokrasinin gelişimini değil, tersine siyasal anlamda baskıcı iktidarın ve toplumsal denetimin daha da yoğunlaşmasını beraberinde getirmiştir. Yeni emperyalizmin ekonomisinin meşrulaştırılmasına dayanan yeni siyaset biçimleri iletişim teknolojileri ile kitlelere benimsetilmiştir. Toplumlara tek seçenek olarak sunulan 'yenidünya düzeni', yeni medya ile meşrulaştırılarak, tüm toplumların hem eğlenerek hem tüketerek, gönüllü bir biçimde boyun eğmesi sağlanmaya çalışılmıştır (Coşkun, 2006: 9).

Gözetim, günümüz yaşam alanlarında giderek artmakta, gelişen yeni yöntemlerle her geçen gün bireyin hayatına daha fazla giren ve içselleştirilen bir kontrol aracı haline gelmektedir (Lyon, 2006: 13). Diğer bir deyişle gözetim, yeni enformasyon teknolojilerinin kullanım oranlarının ve amaçlarının artması ile sıradan bireylerin hayatına girmektedir. Küreselleşme ile birlikte gözetim bireyin günlük hayatında, elektronik izlerin kontrol altında tutulmasını sağlayan kimlik kontrollerinden gözetleme kameralarına, vücut kontrollerine, parmak izi ve veri tabanlarına, internette izleme programlarına, kredi kartlarıyla yer tespitinin yapılabildiği ve cep telefonların dinlenebildiği bir dünyaya dönüştürülmektedir (Özger, 2016: 6).

Dahası birçok teknolojik ve ekonomik gelişme, aslında panoptik bir işleyiş paralelinde özel yaşamın hepsini gözetim altında tutma ya da insanlığı reşit olmayan bireylere dönüştürme gayesi içindedir. Şöyle ki, insanlar hayatlarındaki gündelik ve zorunlu gereksinimlerini birkaç tuşla halledebilirken (özellikle internet sayesinde), bu durum ev merkezli bir dünyanın içinde bireylerin kendi rızalarıyla panoptik bir işleyiş doğrultusunda gözetim altına alınabilmelerine olanak tanımaktadır (Dolgun, 2005: 116-117).

Hayatı kolaylaştırıcı unsurların ötesinde günümüz toplumunda ileri düzeyde yaşanan güvenlik kaygı ve endişeleri dolayısıyla da gözetim hem ilgi çekici hem de oldukça hassas unsurlardan biri haline gelmektedir. Örneğin, ebeveynlerin çocuklarına ilişkin kaygı ve ilgileri bunları ifade edebilmek için bazı gözetim teknolojilerinin benimsemesine yol açabilmektedir (Lyon, 2013: 31). Bu noktada Lyon (2006: 14), gözetimin iki yüzü olduğunu ifade eder. Bu gözetlemenin hem kontrol hem de koruma içermesi durumudur.

Bu bağlamda gözetim, insanların kendini korumasını veya toplumun daha güvenli bir ortama sahip olmasını vaat ederek iletişim teknolojisindeki gelişmelerin ortaya çıkması panoptikonun mantığına dayanmaktadır. Dolayısıyla koruma ve güvenli olma isteği, artan teknolojik gelişmelerin tüm toplumu gözetleyebilmeyi ve insanların kendi rızaları ile buna dâhil olmalarını sağlamaktadır.

Yeni teknolojiler, Bentham'ın panoptikon tasavvurunun potansiyel bir aracı haline gelirken aynı zamanda kamusal ve özel alan arasındaki hattı zayıflatmaktadır. Gary T. Marx'a göre, bilgisayar teknolojisiyle bütünsel denetim önündeki engeller yıkılmakta ve gözetim potansiyeli devamlı olarak artmaktadır. Gözetim, elektronik teknolojilerle hızla çoğalmakta, üremekte ve klonlanmaktadır. Güvenlik kameraları, barkodlar, kişisel kimlik numaraları ve şifreler, günlük yaşamın dokusunun meziyetsiz parçaları olarak yer almaktadır. Tüm bu nedenlerden dolayı da gözetim toplumunda artık herkesin gizliliği tehdit altındadır (Bozkurt, 2006: 104; Lyon, 2006: 257-258). Mitchell, bu duruma internet ile ilgili yaptığı bir çalışmada değinmekte ve internet ortamının zaman-mekan kavramını geçersiz kılan bir optik sinir gibi hareket ettiğini ifade etmektedir (1995: 34). Zaman ve mekan kavramını geçersiz hale getiren bu optik tarama, gözetimi zaman ve mekan dışına çıkararak gerçeklikten izole

etmektedir. Dolayısıyla internetin kullanıldığı her durumda mekândan ve zamandan bağımsız olarak bireyler her an takip edilebilmekte ve gözetlenmeye maruz kalmaktadırlar.

2.2. Sosyal Medyanın Gözetimi İçselleştirmesi

Foucault'a göre, iktidarın kendiliğinden işlemesini sağlayan panoptikonun mahkûmlar üzerindeki en önemli etkisi, 'gözetimin farkındalığı' ve 'devamlı görünürlük'tür. Bu çerçeveden bakıldığında, sosyal medyanın gözetim olgusuna çok büyük imkânlar sunduğu görülmektedir. Çünkü, sosyal medya mecraları üzerinde aktiviteler görünür olmakta, sosyal medya kullanıcıları bu yolla bir tür sanal panoptikonun içine hapsedilmektedirler (Karakaya, 2014: 134). Diğer bir deyişle sosyal medyada gözetim, yapılan paylaşımlar, beğeniler ve yazışmalarda bırakılan dijital izler aracılığıyla yapılmaktadır. Kısaca, sanal ortamda gözetim görünmeden gözetlenmek yoluyla gerçekleşmektedir.

Günümüzde büyük gelişim kaydeden internet teknolojileri ve mobil ağlar insanların mahremiyetini 'bireyci' bir perspektiften sergilemelerine neden olurken, bu durum aynı zamanda gözetlemeyi yani dikizlemeyi daha kolay hale getirmektedir (Semitsu; 2011: 370). Teşhir ve gözetlemeyi körükleyen bir yapıya sahip olan sosyal medyada, birey takip edilmekten, söylediklerinin dinlenmesinden ve tepki almasından oldukça mutlu olmakta ve bu duruma giderek daha bağımlı hale gelmektedir (Uyanık, 2013: 3-4). Günümüzde gözetimin en önemli araçlarından biri olan sosyal medyanın çeşitli uygulamalar ve içerik üretim yoluyla kullanım oranının sürekli artması, teşhir ve gözetlemeyi daha da yaygınlaştırmakta ve normalleştirmektedir.

Kırık ve Hazar'a göre sosyal medya, gündelik hayatın her alanında yani evde, sokakta, alış-veriş merkezlerinde, işyerlerinde, okulda, çevrimiçi olunabilecek her ortamda yoğun bir biçimde kullanılmaktadır. İnsanlar, günün önemli bir kısmını sosyal medya ortamlarında geçirirken bunu zaman kaybı olarak da görmemektedirler. Bunun tam tersi olarak sosyal medyada ol(a)madıkları süreçte bir eksiklik varmış hissine kapılmaktadırlar. Bu çerçevede, bir bağımlılık çeşidi olarak sosyal medya bağımlılığından söz etmek giderek yaygınlaşmaktadır (Göker, 2016:

970). Bu bağımlılık ilişkisinin meşrulaştırılmasında ise bireyin pozitif bakış açısının önemli bir etkiye sahip olduğu ifade edilebilir.

Sosyal medyayı gündelik hayatının her alanında kullanan ve bunu zaman kaybı olarak değerlendirmeyen sosyal medya kullanıcıları bu durumu pozitif bir bakış açısıyla yani “seviyorum, vakit geçiriyorum, olup bitenlerden haberdar oluyorum, arkadaşlarımı takip ediyorum, reklamları izliyorum, haber sitelerden haberleri takip ediyorum” gibi ifadelerle meşrulaştırmaktadırlar (Göker, 2016: 971). Diğer bir deyişle bu ifadeler, kişilerin gözetlemeyi ve gözetlenmeyi gündelik hayatın olağan bir parçasıymış gibi görmelerine neden olmaktadır.

Gözetimin yeni modası, bilmek ve bilinmek üzerine inşa edilmektedir. Bu sebeple artık hem gözetlemeyi hem de gözetlenmeyi arzulayan birey profilleri ortaya çıkmaktadır. Sosyal medyada en fazla gözetlenmek, çok fazla takipçiye ulaşmak toplumsal hayatta bir başarı öyküsüne dönüşmektedir (Göker, 2016: 977). Böylece en mahrem alanları dâhil olmak üzere, bireyler hayatlarını, günlük olaylarını, düşünce ve duygularını diğer insanlar ile paylaşarak onların beğenilerine sunmaktadır.

Birey, tüketim alışkanlıklarını, aile ve arkadaşlık ilişkilerini, medeni durumunu, eğitim seviyesini, kariyer bilgilerini, ideolojik fikirlerini hatta gittiği her yeri sosyal medya üzerinden yeniden oluşturup yeni bir benlik oluşturma yoluna gitmektedir. Diğer bir ifadeyle birey, sosyal medya üzerinden yaptığı her etkinlik ile yeni bir benlik oluşturmak istemektir (Özdemir, 2015: 113). Bu istek gözetlenme nedeniyle sosyal medya ortamındaki duruma göre şekillenmektedir.

Sosyal medya kullanan ve bunun üzerinden gözetlendiğini düşünen bireyler, davranışlarını buna göre şekillendirmektedir. Gönüllülük esasına dayalı sosyal medyada, Bentham’ın panoptikondaki gibi herhangi bir zorlamaya maruz kalma, mahkûmluk durumu ve gardiyanlar gibi fiziksel zorlayıcılar bulunmamaktadır. Ancak sosyal medyayı kullanan bireyler, paylaştıkları her kişisel veri ile kendileri bizzat gözetime katkı sağlamaktadırlar. Burada önemli olan gözetimin bir baskı unsuru ve iktidar aracı olmasıdır. Gözetimin temelinde bireyleri baskı ile yönlendirmek vardır. Sosyal medyada gözetlendiğini düşünen kendisini baskı altında

hissederek, kendisine özgü davranışlardan farklı davranışlar sergileyerek, kendi kendine bir oto kontrol mekanizması geliştirmektedir. Bu tür davranış biçimleri ise; iktidarın istediği, ekstra bir çaba harcamadan kendisini kontrol eden uysal bireylerin gösterdikleri davranış biçimleridir. Dahası, gözetime büyük olanaklar sağlayan sosyal medyada içerik paylaşan kullanıcılar, gözetimi içselleştirmekte, böylelikle hem kendi kendilerinin gardiyanı hem de mahkûmu olmaktadır (Karakaya, 2014: 135-137).

3. Araştırmanın Metodolojisi

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Gelişen teknolojilere bağlı olarak dijital ortamların ulaşılabilirliği, gözetim olgusunun hayatın her alanında kendini göstermesine neden olmaktadır. Daha önce mahrem olduğu gerekçesiyle kişisel bilgilerini paylaşmayıp gizleyen kişilerin günümüzde herkese açık şekilde sosyal medyada paylaşım yapmaları, gözetimin artık doğal karşılandığını ve içselleştirildiğini göstermektedir. Diğer bir deyişle, insanların daha çok beğenilmek, daha çok görülmek ve daha çok takip edilmek için kendilerine ait özel hayatlarını sosyal medya platformları ile diğer insanlara sunması haliyle gözetimi kaçınılmaz kılmaktadır.

Sosyal medyada gözetimin içselleştirilmesinin konu edinildiği bu çalışmada, farkındalık düzeyinin yüksek olduğu düşünülen iletişim disiplini alanındaki lisansüstü öğrencilerin gözetlenmeyle ilgili ne düşündüklerinin, gözetlenme konusu hakkındaki farkındalıklarının, gözetlenme düşüncesinin sosyal medyadaki paylaşımlarını ve davranışlarını nasıl etkilediğinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Haliyle çalışma, iletişim disiplini alanında lisansüstü eğitimlerini sürdüren öğrenciler özelinde gözetim olgusunu ele alacağı için önem kazanmaktadır. Ayrıca, farkındalık düzeyinin yüksek olduğu düşünülen bir kitlenin gözetlenme ile ilgili düşüncelerini ortaya çıkarması ve bu bağlamda alanda yapılacak sonraki çalışmalara katkı sağlaması açısından önemlidir.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılığı

İletişim disiplini alanındaki öğrenciler üzerinden sosyal medyada gözetimin içselleştirilmesini konu edinen bu araştırma, Atatürk Üniversitesi'nde lisansüstü

eğitimlerine devam eden öğrencileri kapsamakta ve haliyle zaman ve maliyet kısıtlılığı nedeniyle önemli sınırlılıkları barındırmaktadır. Bu sınırlılıklar şunlardır:

Araştırma, Atatürk Üniversitesi'nde iletişim disiplini alanında sadece lisansüstü eğitime devam eden öğrenciler ile sınırlıdır.

Araştırma, söz konusu üniversitede ve disiplin alanında eğitime devam eden 5'i Kadın, 5'i Erkek olmak üzere 10 kişi ile sınırlıdır.

Araştırma, 25 Kasım-11 Aralık 2019 tarih aralığı ile sınırlıdır.

Araştırma, veri toplama aracı olarak yapılandırılmış derinlemesine mülakat ile sınırlıdır.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Betimleyici bir yaklaşıma sahip olan ve nitel bir yöntemeye dayanan araştırma 25 Kasım-11 Aralık 2019 tarihler arası yapılmıştır. Bu çalışmada, Atatürk Üniversitesi'nde iletişim disiplini alanında lisansüstü eğitimlerini devam ettiren öğrenci evreninden olasılıksız yöntemeye dayanan amaçlı örneklem oluşturulmuş ve örneklemdeki öğrencilerle derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Amaçlı örnekleme, araştırmacının kota örneklemesinde olduğu gibi belli bir örnek sayısına gelinceye kadar en yakını, sevdiği, beğendiği, hoşlandığı, çevresinden kişileri örnekleme almasıdır. "Uygun Örneklem" yöntemine benzemesi ile birlikte arasındaki önemli fark, örnekleme seçilen kişilerin veya objelerin, araştırmacının amaçlarına en uygun yanıtı verebilecek kişi ve objeler arasından seçilmesidir (Aziz, 2015: 55). Bu kapsamda, önceden hazırlanan yapılandırılmış soru formu üzerinden 5'Kadın, 5' Erkek olmak üzere 10 lisansüstü öğrenci ile görüşülmüştür. Bu çalışmanın görüşme soru formu Kara ve Elçiboğa'nın "Yenidünya Düzeninde Gözetlenme: Araçsal Gözetimden Sanal Gözetime" makale çalışmasından yararlanarak hazırlanmıştır. Görüşme soruları literatürdeki benzer çalışmalardan esinlenilerek oluşturulmuş ve uzman değerlendirmesi sonucunda yapılandırılmıştır.

Araştırmanın örnekleme olarak üniversite öğrencilerinin tercih edilmesinin sebebi, sosyal medyayı yoğun bir şekilde kullanmalarındır. Örnekleme lisansüstü öğrencilerinin tercih edilmesinin sebebi ise, iletişim disiplini alanında bilgi düzeyi

açısından belli bir seviyeye gelmiş olmalarının ve bu kapsamda gözetim olgusunun daha çok farkında olduklarının düşünülmesidir.

Araştırma kapsamında görüşmeye başlanmadan önce görüşmecilere kimlik bilgilerinin gizli kalacağı ve çalışmada isimlerinin açık şekilde paylaşılmayacağı garantisini verilmiş ve kendilerinden izin alınıp ses kaydı yapılmıştır. Görüşme bire bir şekilde uygun bir ortamda yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler analiz edilirken ses kaydı çözümlenmiş ve araştırmanın bulguları yorumlanırken görüşmecilerin isimlerinin yerine kodlama (E=Erkek, K=Kadın) yöntemi kullanılmıştır.

3.4. Araştırmanın Bulguları ve Yorumlanması

Araştırmada katılımcılar için gözetimin ne ifade ettiğinin belirlenmesi amacıyla “Gözetlenme denince aklınıza neler gelmektedir?” sorusu sorulmuştur. Katılımcılar çoğunlukla gözetimi, “takip ve kontrol etme” olarak açıklamışlardır.

E-1: *Kişiler tarafından takip edilmek aklıma geliyor.*

K-1: *Bir nevi psikolojik baskı altında hissetme durumu, takip etme, sürekli olarak haberdar olma çabasına girme aklıma gelmektedir.*

K-2: *Aklıma tedirginlik ve kısıtlanma geliyor.*

K-3: *Gözetlenme denilince aklıma kısıtlanma, takip etme geliyor. Özgürlüğümün kısıtlandığı düşüncesi aklıma geliyor. Birisi seni takip ediyor ve her hareketinden haberdar olma isteği izlenimi uyandırıyor bende.*

Görüşmecilerden 2’si gözetimin bazı iletişim araçlarıyla, özellikle kameralarla yapıldığını ifade etmişler. Bu görüşmeciler bu durumu şöyle ifade etmişler:

E-2: *Başkalarının beni belli araçlarla özellikle kameralarla göz hapsine alması aklıma gelmektedir.*

E-3: *Daha çok günümüzde kitle iletişim araçlarıyla birlikte bireylerin bilerek ya da bilmeyerek başka kişiler tarafından takip edilmesi aklıma geliyor.*

Görüşmecilerden K-4 gözetimi bazı ortamlardaki güvenlik kameralarına, telefon, dinlenme aygıtlarına ve sosyal medyaya değinerek açıklamıştır.

K-4: *Gözetleme denince aklıma özellikle bulunduğum ortamlardaki kameralar, kurum ve kuruluşlar, hastane örneği geliyor. Her ne kadar güvenliği de ön plana alıyor olsalar da ben gözetlemekten rahatsız oluyorum. Sanki özelime müdahale olarak görüyorum. Gözetleme denildiğinde bir de aklıma gelen şey kameralardan hariç telefonlar özellikle son zamanlardaki böcek vakaları, sosyal medya, bilgisayarımın kamerasından tutun da ses kayıt cihazları, telefon dinleme durumları aynı şekilde devletin de bunu meşrulaştırması aklıma geliyor.*

Görüşmecilerden K-5 izlediği “Truman Show” filmi ile gözetimi açıklamaktadır. Gözetimi kısıtlama unsuru olarak izah etmektedir.

K-5: *“Truman Show” aklıma geliyor. Herhalde çok fazla gözetlenmeye maruz kalsaydım bende öyle bir psikolojik travma yaşardım. Kavram anlamında ise kısıtlanma aklıma geliyor.*

Görüşmecilerden E-4 gözetimi Michel Foucault’un “Hapishanenin Doğuşu” kitabından yola çıkarak “devasa bir göz” kavramıyla açıklamıştır.

E-4: *Benim aklıma özellikle gelişen teknolojilerle birlikte devasa bir gözün insanları her ortamda kapsama alanına alması, bunu söylememdeki nokta Michel Foucault’un Hapishanenin Doğuşu kitabındaki yapı, günümüzdeki yapı tamamen o yapıyla örtüşmektedir. Gözetim denilince kısaca ifade etmek gerekirse, insanın sosyal yaşamında iletişim aygıtlarıyla birlikte, özellikle kameralarla görüntülemesi gelmektedir.*

Görüşmecilerden E-5 gözetimi George Orwell’in “1984” kitabındaki büyük birader ve panoptikon kavramlarından yola çıkarak açıklamaktadır. Ayrıca E-5 Oblivion filminden yola çıkarak gözetimin iktidarın bir kontrol mekanizması olduğunu ifade etmektedir.

E-5: *İletişim kökenli olduğum için bende gözetim iki şeyi hatırlatır. Birincisi, panoptikon; ikincisi George Orwell’in 1984 kitabındaki büyük birader aklıma geliyor. Panoptikon’da bir göz vardır. Aslında bu iktidarın gözüdür. Yani her şeyi gören bir göz vardır ve bu göz tüm insanları gördüğü ve bu gözün cezalandırma*

kudreti olduğu için insanlar hareketlerine, davranışlarına ve söylemlerine dikkat ederler. Aslında gözetim eşittir iktidar denetimidir. Orwell gözetimi büyük birader olarak ele almıştır. Yine Oblivion filmi aklıma geliyor. Çünkü filmde iktidarın gözetim unsurunu anlatıyor. Toparlamak gerekirse gözetim iktidarın ve modern yaşamda da toplumun bizi kısıtlayan, bizim davranışlarımızı kontrol eden bir mekanizma olarak değerlendiriyorum.

Görüşmecilerin gözetlenip gözetlenmediklerine dair şüphelerinin olup olmadığını tespit etmek amacıyla “Hiç başkaları tarafından gözetlendiğinizi düşündünüz oldu mu? Böyle bir düşünceye neden kapıldınız?” diye soru sorulmuştur. Görüşmecilerden 3’ü sürekli gözetlendikleri düşüncelerini ifade ederken, 4’ü zaman zaman gözetlendikleri düşüncesine kapıldıklarını ifade etmiştir. Diğer 3 görüşmeci ise kendilerinin gözetlenmedikleri düşüncesini paylaşmışlardır.

Görüşmecilerden K-4, E-4 ve K-2 sürekli gözetlendiklerinin düşüncelerinde olduklarını ifade etmişlerdir. Bu görüşmeciler teknolojik gelişmeleri bu duruma neden olarak göstermişler. Teknolojik aygıtların kullanımının bir zorunluluk olduğunu söyleyen K-4, bu teknolojinin gözetime neden olduğunu da söylüyor.

K-4: *Elbette sürekli olarak gözetlendiğimi düşünüyorum. Yani teknoloji eşittir gözetim. Tamam, teknolojiyi kullanıyorum, gözetimini kabul etmiş gibi görünüyorum ama teknolojiyi zorunlu tutan noktalar var benim hayatımda mesela o olmadan okulu yapamam, o olmadan hastaneden muayene olamam, bunu da zaruri hale getirdiler.*

E-4: *Zaten başkaları tarafından sürekli gözetlendiğimi düşünüyorum. Şöyle ki, sokağa, çarşıya çıkıldığında MOBESE kameraları, bir kamu kurumuna veya özel kuruma girdiğimiz zaman güvenlik kameraları ya da bir ortamda arkadaşlarımla oturduğumda teknolojik araçlarla Selfy yaparken beni de çekiyor mu? Sorusu insanın aklına gelmekte ve kuşkuya kapılmaktadır.*

K-2: *Günlük hayatta gözetlendiğimi düşünmüyorum. Ama akıllı telefon ve teknoloji ile iç içe yaşadığımızdan sürekli gözetlendiğimi düşünüyorum.*

Görüşmecilerden 4’ü sosyal medyada gözetlendikleri düşüncelerini şöyle ifade etmişler:

E-1: *Sosyal medyada gözetlendiğimi düşünüyorum. Bunun haricinde bireysel olarak takip edildiğimi, izlendiğimi hiç düşünmedim. Sınavlar haricinde, bazen sınavlarda gözetlendiğimi düşünüyorum.*

E-5: *İnsan sosyal bir varlık olduğu için diğer insanlarla bir ilişki, bir iletişim ve bir aura içindedir. Bu nedenle insan sürekli olarak başka insanlar tarafından gözetlenir; akrabaları, komşuları, iş arkadaşları tarafından. Bende bu anlamda hissettiğim olmuştur... Sosyal medya kullanan herkes doğal olarak gözetlenir. Bende gözetlendiğimi hissettim. Yani beni sosyal medyada stalklayanlar oldu. Bu yüzden sosyal medya gözetlemek için iyi bir ortam.*

K-3: *Birebir olmadı. Ancak bir ortama girdiğimde dikkatlerin üzerime geldiğinde evet gözetlendiğimi düşünüyorum. Özellikle birisi beni takip ediyor düşüncesi bende yok. Sosyal medyada da günlük yaşamımda da davranışlarıma dikkat ettiğim için gözetlendiğimi düşünmüyorum.*

E-2: *Başkası tarafında gözetlendiğimi düşünüyorum çünkü ilgi alanlarıma yönelik sürekli olarak reklamlar bana gelmektedir.*

K-1: *Evet düşünüyorum. Sosyal medya aracılığıyla stalklama mağduru olduğum için.*

Görüşmeye katılanlardan 2'si gözetlenmediklerini ve bunun için bir sebebin olmadığını düşündüklerini ifade etmişlerdir.

K-5: *Başkası tarafından gözetlendiğimi hiç düşünmedim. Bunun için bir sebep olduğunu da düşünmüyorum.*

E-3: *Çok fazla gözetlendiğimi düşünmedim. Çünkü gözetlenmek için bir statüm olmadığı, siyasi bir kimliğim yok, ya da üst seviyede bir görevde bulunmadığımdan dolayı gözetlendiğimi düşünmüyorum. Zaten paranoya bir insan değilim.*

Gözetlendiğini düşünen insanların o anda nasıl davrandıklarını anlamak için görüşmecilere “Gözetlendiğinizi düşündüğünüz ortamlarda nasıl davranıyorsunuz? Bu durum sizin hareketlerinizi kısıtlamanıza neden oluyor mu?” diye sorulmuştur. Araştırmaya katılan 8'i gözetlendiklerini düşündüklerinde davranışlarına ve

hareketlerine bazı kısıtlamalar getirdiklerini söylemişlerdir. Görüşmecilerden E-1 gözetlendiğini düşündüğünde bile rahat hareket ettiğini, sosyal medyada içerik paylaşımlarında kısıtlamaya gitmediğini ifade etmiştir. Görüşmecilerden K-5 gözetlendiğini düşündüğü bir durumda önce tedirgin olduğunu fakat daha sonra buna alıştığını ve hareketlerini kısıtlamaktan vazgeçtiğini belirtmiştir.

Gözetlendiğini düşündüğünde davranışlarında ve sosyal medya paylaşımlarında kısıtlama yaptığını söyleyen bazı görüşmeciler olmuştur. Bu görüşmecilerin konuyla alakalı düşünceleri şöyledir:

E-4: *Eğer gözetlendiğim hissine kapılırsam diğer insanların sosyal medya paylaşım sitelerini kullanırken fotoğraf çekerken, acaba beni de çektiler mi gibi kuşku bende oluşmaktadır. Sosyal alanın dışında, kendim ile baş başa kaldığı durumlarda biraz daha rahat olabilmekteyim. Ancak bir ortamda gözetlendiğimi hissettiğimde davranışlarımı şekillendirerek, sınırlandırabiliyorum. Sosyal medya ortamında ise, bulunduğum konum veya başka nedenlere bağlı olarak paylaşım yaparken veya yorum yaparken insanlar bir oto kontrol ya da bir oto sansür uygulayabilmekte ve bende tabi ki bazen bunu yapmaktayım.*

E-5: *Sosyal medyada küfür etmek istediğim bir durumla karşılaştığımda, arkadaşlarım, hocalarım, ailem ekli olduğu ve paylaşımlarımı ya da yorumlarımı gördüğü için küfür edemiyorum veya bir küfür içerikli duyduğum ve kullandığım bir futbol tezahüratını paylaşamıyorum. Elbette bunu yapan var. Ancak ben yapamam çünkü sosyal medyada çok kişi tarafından takip ediliyorum. Bu durum beni kısıtlıyor, çok sınırlandırıyor.*

K-3: *Konuşmalarına ve hareketlerime dikkat ediyorum. Sosyal medya bağlamında arkadaş çevrem değiştikçe paylaşımlarım da değişiyor. Çünkü yanlış anlaşılmalara sebep olabiliyor. Bu da açıklama yapmanı gerektiriyor. Dikkat çekmemek için fotoğraf veya herhangi bir düşüncemi paylaşırken kendimi kısıtlıyorum. Paylaşım yaparken herhangi bir tepki ile karşılaşmamak için iki, üç kez düşünüyorum veya belli kişiler görecektir şekilde paylaşım yapıyorum.*

K-4: *Gözetlendiğimi düşündüğüm ortamlarda elbette ki çok rahat davranamıyorum. Çünkü bunun sonuçlarına katlanabilir miyim? Önce onu*

düşünüyorum. Hareketlerimi kısıtlamama neden oluyor. Mesela fazla gülmeme, fazla jest, mimikleri yapmamak, aldığım kıyafetim el kol hareketlerimi düzene hizaya getirme durumu söz konusu.

K-2: *Artık yaşamımızın her alanında teknoloji mevcut; dışarıda, hayatımızın her alanında kamera var. Bu nedenle tüm davranışlarıma ve hareketlerime dikkat ediyorum. Özellikle sosyal medya ortamında paylaşım yaparken ister istemez kendimi filtreliyor ve kısıtlı paylaşımlarda bulunuyorum. Bunun nedeni ise kontrol altında olduğuma inanmamdadır.*

E-2: *Kesinlikle gözetlendiğimi bilmem bazı hareketlerimi kısıtlar ve kendimi rahat hissedemem, rahat bir şekilde bir şeyler yiyemem mesela.*

E-3: *Sosyal medya ortamında takipçilerin olmasından dolayı düşüncelerimi, görüşümü açık bir şekilde ifade etmemi kısıtlıyor. Tanımadığımız ortama girdiğimizde hareket ve davranışlarımız kısıtlanıyor.*

Görüşmecilerden K-1 diğerlerinden farklı olarak sosyal medya hesabına ailesinden biri ekli olduğunda davranışlarında kısıtlamaya gittiğini vurgulamıştır.

K-1: *Evet davranış ve hareketlerimi kısıtlıyor. Gözetlendiğimi düşündüğümde (özellikle ailemden biri tarafından) kendimi daha da bir kısıtlamaya alıyor ve her şeyi daha doğru yapmayı düşünüyorum. Örneğin, sosyal medya hesabımda ailemden birisi ekli ise paylaşımlarım ona göre şekilleniyor. Ya da her şeyi paylaşmıyorum. Çünkü hesap verme durumunda kalabilirim.*

Gözetlendiğini düşündüğü zaman bile rahat hareket ettiğini söyleyen E-1 davranışlarında, hareketlerinde ve sosyal medya paylaşımlarında kısıtlama yapmadığını ifade etmiştir.

E-1: *Her ne kadar gözetlensem de rahat davranıyorum. Bu nedenle hareketlerimde ve paylaşımlarımda kısıtlama yapmıyorum. Sosyal medyada yaptığım paylaşım ve yorumlarda eleştiri alsam da bu davranışlarımı kısıtlamıyor; oldukça rahat hareket ediyorum.*

K-5 ise gözetlendiğini düşündüğünde belli bir süre önce davranışlarında kısıtlama olduğunu, ancak daha sonra bu duruma alıştığı için herhangi bir kısıtlamaya başvurmadığını söylemiştir.

K-5: *Evet önceleri davranışlarımda kısıtlama oluyordu. Ancak şimdi alıştığım için rahat hareket ediyorum. Bu nedenle davranışlarımda ve hareketlerimde bir kısıtlamaya gitmiyorum.*

Görüşmecilerin, dinleme ile ilgili medyada çıkan haberler hakkında ne düşündüklerini tespit etmek için “Son yıllarda medyada yayınlanan akıllı televizyon ve akıllı telefonlar sizi dinliyor olabilir şeklindeki haberler hakkında ne düşünüyorsunuz?” diye bir soru yöneltilmiştir. Görüşmecilerin 9’u bu haberlerin doğru olduğunu ve buna katıldıklarını söylemişlerdir. Görüşmecilerden E-3 ise böyle haberleri dinlediğini ancak bunun gerçek olup olmadığını bilmediğini belirtmiştir.

E-4: *Buna katılıyorum. Apple telefonun bir özelliği olarak var. Zaten bunu itiraf etmişlerdi. Bu tür durumlar insanın mahremiyetini zedelemektedir.*

K-2: *Evet bu durumun olacağını düşünüyorum. Apple cihazlarında Siri’ye seslenirken onun bizi duyması bile aslında cihazların mikrofon kısmının aktif olduğu ve bizi dinlediğini gösterir.*

E-1: *Telefonlarda dinlendiğimi tespit etmiştim zaten. Şöyle ki, arkadaş ortamında bir üründen bahsettikten sonra sosyal medyaya girdiğimde konuştuğumuz ürünle ilgili reklamlarla karşılaştık. Bu iyi de olabilir, kötü de olabilir. Google zaten bunun için şöyle bir açıklama yapmıştı; “size daha uygun ürünle daha uygun fiyatlar vs. sunmak için dinliyoruz, izliyoruz” demişlerdi.*

E-2: *Genel olarak bu bilginin doğru olduğuna inanıyorum çünkü telefonlar ve akıllı cihazlar hayatımızın her yerinde artık.*

K-1: *Bu haberlerin doğru olduğunu düşünüyorum. Şöyle ki, şu an tatlıdan bahsettiğimizde ve sonrasında internet ortamına girdiğimizde o bahsettiğimiz karşımıza çıkmaktadır.*

K-3: *Bence de dinliyorlar. Çünkü Google veya herhangi bir uygulamaya girdiğinde bu karşına çıkıyor. Zaten telefon ile ilgili Türkiye’de belli kurumlarda çalışanların dinlendiği konuşuluyor. Bu da beni gözetlendiğimizi düşündürüyor.*

K-4: *Evet internette gözetlendiğimiz çok bariz zaten. Çünkü özellikle son zamanlarda web teknolojileri çığır aşmış nitelikte. Eskiden tek yönlü iken, sonra çift yönde, sonra anlamsal web ortaya çıkıyor, semantik. Ve bu ortam beni benden daha iyi tanıyor benim dinleyebileceğim müzikleri beğenebileceğim fotoğrafları, beğenebileceğim sanatsal aktiviteleri... Evet bunu çok güzel belirliyor, çok güzel kodluyor. Bu yüzden bir tehdit durumunu ve rahatsız edici boyutlara ulaşacağını düşünüyorum.*

E-5: *Kesinlikle katılıyorum ve bunun bir komplo teorisi olduğunu da düşünmüyorum. Çünkü ABD egemen bir güçtür. ABD liberal olduğu için bireycidir ve her bir bireyin devlet, iktidar ile ilgili fikirlerini önemser. Bu nedenle ABD akıllı telefon ve bilgisayarlarla dinliyor olabilir.*

K-5: *Black Mirror dizisinden yola çıkarak ben bu haberlerin doğru olduğunu düşünüyorum. Teknoloji çağında olduğumuz ve bu teknolojiler hayatımızın her alanında yer aldığı için mümkün olduğunu düşünüyorum.*

E-3: *Evet bu haberler son zamanlarda çok fazla çıkıyor. Yani bilimsel bir değeri var mı, gerçekten de kişiler bizi dinleyebiliyor mu bunu çok fazla bilmiyoruz. Ama söylenenlere göre dinlendiğimiz yönünde. Gerçekten de bu insanı korkutuyor. Çünkü özellikle mahrem alanlarda konuştuğumuz şeyler bir başka kişi tarafından niye bilinsin ki. Ülkemizde de kişisel bilgilerin korunması çerçevesinde kanunlar var. Bu konuda benim fazla bir tedirginliğim yok. Devletin üst konumlarında olsaydım bu konuda tedirgin olabilirdim.*

Araştırma kapsamında görüşmecilerin, bazı internet sitelerine giriş yapabilmek için TC kimlik numarası ve şifreyle giriş yapılması hakkındaki düşüncelerini tespit etmek amacıyla “İnternette çoğu sitelere giriş yaparken TC kimlik numaranız ile kendi belirlediğiniz şifrenizi kullanıyorsunuz. Bu durumda gözetlendiğiniz düşüncesi aklınıza geliyor mu, bu durum sizi rahatsız ediyor mu? Neden?” sorusu sorulmuştur. Araştırmaya katılan görüşmecilerden 2’si rahatsız

olduğunu belirtirken, 4 görüşmeci rahatsızlık duymadığını belirtmiştir. Görüşmecilerden 2'si ise bu durumdan tedirgin olduğunu ifade etmiştir.

E-4: *Sadece gözetlendiğim hissiyatına değil, beni rahatsız eden durum; kişisel bilgilerimi üçüncü bir şahısla paylaşabilir olasılığıdır. Bu durumun beni rahatsız etmesinin nedeni gözetlenme endişesi değil, güvenlik endişesidir.*

E-5: *Dijital ortamlarda gizlilik sözleşmeleri var. Ama dijital ortamlarda gizlilik olmaz. Çünkü bilgisayarlarda (ABD'deki Silikon vadisi) yapılan her eylemi kaydediyor. Ama bu durumdan rahatsız olmak bir şeyi değiştirmez. Ya da E-devlete gireceksiniz TC kimlik numarası ile olması gerekiyor. Hani ben bu durumdan rahatsız oluyorum ama yapabileceğim hiçbir şey yok kullanıyorum.*

E-1: *Rahatsız etmiyor. Çünkü bu duruma alıştım. İnternet üzerinde alışveriş yapmaya, internet üzerinden çeşitli sitelere kaydolup; kitap almak için ya da kütüphaneye gitmeden her şeyi internet üzerinden ayağımıza geliyor. Bizde buna fazlasıyla kapıldık. TC kimliğimizi paylaştığımız çok fazla durum var. Örneğin fatura ödemek için bile istiyorlar. Dolayısıyla gözetlendiğimi düşünsem de rahatsız olmuyorum. Bir ürün aldıktan sonra yanında broşürler gönderiliyor. Bakıyorum ki o ürünle alakalı oluyor.*

K-3: *Yok rahatsız etmiyor. Çok fazla da paranoya olmaya gerek olduğunu düşünmüyorum. Bazı uygulamalardan yararlanmak için zaten bu bilgileri vermek durumunda kalıyorsunuz.*

K-1: *Bir siteye TC ve şifrenizi girdiğinizde bildiri olarak şifrenizin kaydedilmesini istiyorlar. Ben kabul etmiyorum bu nedenden dolayı rahatsızlık duymuyorum. Çünkü bu durumda gözetlendiğimi düşünmüyorum.*

K-2: *Sanırım bu girdiğim sitelerin güvenilirliğine göre değişiyor. Her durumda rahatsızlık hissetmiyorum. Ama alakasız bir site kişisel bilgilerimi istiyorsa oraya girmekten, o siteyi kullanmaktan vazgeçiyorum.*

K-5: *Önceleri bu durum tedirgin ediyordu. Özellikle gözetimle alakalı kitaplar okuduğum için. Ancak zamanla bu duruma alıştığımı düşünüyorum. O nedenle şuan da rahatsız olmuyorum. Tabi bazı durumlarda da belli gereksinimleri gidermek için de gerekli olan bir şey bu durum.*

K-4: *Çoğu noktada dolandırıcıların da internet temelinden ilerlediği söyleniyor. Mesela internet alışveriş siteleri son zamanlarda çok gündemde değil, son yıllarda insanlar artık alışverişe bizzat dokunarak katılmıyor, internette gördüğünü, beğendiğini alarak geçiriyor? Orada da tabii bizim tüm alışveriş sürecinde girmemiz gereken zorunlu bilgiler var, internette bankacılık hesapları, bunların şifreleri özel bilgilerimiz adresimiz, iş adresimiz, ev adresimiz, annemizin adresi diye ne bileyim işte kardeşimizin adresi her bir şeyimiz orada aktif ve açık görünüyor. Bu durum rahatsız ediyor ama kullanmak durumundayım.*

E-2: *Kimlik numarası ile yapılan işlemleri yaparken iki kere düşünüyorum çünkü bu durum gözetlendiğimizi akllara getiriyor ve kendimi tedirgin hissediyorum.*

E-3: *Toplumda verdiğimiz bilgiler başka kişilerin eline geçer mi? Kurum bu verileri kendi çıkarları çerçevesinde kullanır mı? gibi sorular insanın aklına gelmektedir. Tabi bu konuda özellikle GSM operatörlerinin de verileri sattığı da söyleniyor. Benim korkum şu bir başkası benim adıma kredi çeker mi, kimlik numaramı kullanarak insanları bir olaya bulaştırabilirler mi, diye oluyor.*

Görüşmecilere sorulan “İnternet ortamında faaliyet gösteren alışveriş sitelerindeki ürünlere baktıktan sonra sosyal medya hesaplarınızda aynı ya da benzer ürünlerle ilgili reklamların ortaya çıktığına şahit oldunuz mu? Bu durumda ne hissediyorsunuz?” sorusuna katılımcıların hepsi bu duruma şahit olduğunu ifade etmiştir.

E-4: *Bunu günlük yaşamımızda çok fazla yaşıyoruz zaten. Yani bir alışveriş sitesine (trendyol, hepsiburada, n11 gibi) girdikten sonra başka internet sitelerine ya da sosyal medyanın herhangi bir platformuna girdiğiniz zaman karşınıza incelediğiniz ürün gelmektedir. Tabi burum belli bir seviyeden sonra rahatsız etmektedir. Her ne kadar insanın bazı ihtiyaçları olsa da bu durumun abartılı bir şekilde, insanın gözüne sokarcasına yapılması rahatsız edici olmaktadır. Ayrıca bu durum sürekli insanın bir takip altında, gözetlendiği hissiyatını taşımasına neden oluyor.*

E-1: *Evet bu duruma şahit oldum. İnternet üzerinden alış veriş yapıyorum. Bir taraftan iyi çünkü aradığım ürünleri çabucak bulabiliyorum, önceden yaptığım taramalardan dolayı. Bir yandan da rahatsız edici olabiliyor. Örneğin, D&R daha önce aldığım kitaplardan dolayı kitap öneriyor internet ortamında sürekli karşıma reklam olarak çıkıyor. Bu da beni rahatsız ediyor.*

E-5: *Evet şahit oldum. Bildiğim 2009'dan beri var. Aradığınız anahtar kelimelerle ilgili Google sistemi harekete geçirerek reklamları yönlendiriyor. Bazı reklamlara maruz bırakıyor. Bu dinlemeden ziyade yaptığınız aramaya bağlı. Ayrıca böyle reklamlar sosyal medyada karşıma çıkınca gözetlendiğimi düşündürüyor ve bundan rahatsız oluyorum.*

K-3: *Evet şahit oldum. İnternette alış veriş sitelerinde ürün baktığımda ve aldığımda sosyal medya hesaplarımda bunlarla ilgili reklamlarla karşılaştım. Çok fazla reklama maruz kalınca rahatsız oluyorum.*

K-1: *Oldu. Trendyol'da bir saat sipariş ettim ve Instagram'a girdiğimde bu site ve ürünün reklamı ile karşılaştım. Bu da gözetlendiğimi hissettirdiği ve gizlilik alanımın içine girildiği için rahatsız oluyorum.*

K-5: *Evet şahit oldum. Google'da herhangi bir sitede bir ürüne baktıktan sonra sosyal medya hesabıma girdiğimde karşıma o ürün ile ilgili reklamlar çıkmakta. Bu da insanın gözetlendiğini tabii ki düşündürüyor.*

K-4: *Evet şahit oldum. Az önce bahsettiğim gibi semantik ve anlamsal web yani beni benden iyi tanıyor, benimle etkileşim de benim beynimi benden iyi biliyor. Yani şu an ne düşündüğüm değil, gelecekte ne düşündüğümü bile ben bilmiyorken o biliyor, söylüyor bana, belki beni yönlendirici niteliğinden de kaynaklanıyor olabilir ama bunu başarıyorum evet başarıyor, beni de ikna etmiş.*

K-2: *Evet şahit oldum. Google'da arattığım ürünlerin türevlerini sosyal medyada reklam olarak görüyorum. Rahatsızlık hissi artık bende oluşmuyor. Çünkü kendimizi sınırlamak bir yerden sonra kendimiz olmayı engelleyecektir.*

E-2: *Kesinlikle karşılaşıyorum. Bu durumun casus yazılımlar sayesinde olduğunu ve ilgi alanlarına yönelik olarak reklamların gönderilmesi demektir. Tedirgin oluyorum bu durumdan.*

E-3: *Evet şahit oldum. Hatta çok enteresan bir şekilde iki kez bu olaya denk geldim. Şöyle ki, bir ortamda bir konuyu konuştuk şunu yapabiliriz, şunu alabiliriz falan diye. İnternet sitelerine, haber sitelerine girdiğimde bile o konuştuğumuz şeylerle ilgili reklamlarla karşılaştım. Buna çok şaşırmıştım. Ondan sonra acaba telefonlar da dinleniyor mu demeye başladım. Nasıl bir teknoloji ki insanın konuştuklarını anında karşılarına getirebiliyorlar diye hayret etmişim.*

Görüşmecilerin sosyal medya platformlarındaki gözetlenme hakkındaki düşüncelerini öğrenmek amacıyla onlara “Sosyal medya hesaplarınızda yaptığınız paylaşımlar tanıdığınız veya tanımadığınız kişilerce izlenebilmekte ya da tanıdığınız veya tanımadığınız kişilerin profillerindeki paylaşımları sizler izleyebilmektesiniz. Bu konuyla alakalı ne düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerden 8’i bu durumun farkında olduklarını ve paylaşımlarını buna göre yaptıklarını ve filtrelediklerini belirtmiştir. Ayrıca bu durumun rahatsız edici olduğunu ifade etmişler.

E-4: *Yani izlenebilme ve izleme durumu; sosyal medya hesabındaki kullanıcılar bu ortamların kendi gönüllü kullanıcıları. Bir noktada kendileri görünür olmak istiyorlar. Bu görünür olma hissiyatı, aslında insanların kendilerini bir nevi deşifre etme isteğindedir. Gözetlenmek isteği içinde oldukları için bundan pek fazla rahatsız olacaklarını düşünmüyorum. Ama kendim için, evet bende çeşitli paylaşımlar yapıyorum ama daha mahrem sınırlar çerçevesinde. Yani kendi özel bilgilerimi açığa çıkarmadan, sınırlı bir çerçevede paylaşımlarımı yapıyorum. Ama dediğim gibi sosyal medya ortamında yapılan paylaşımlar gönüllü ve rıza dairesinde yapılan bir kendini göstermedir diye düşünüyorum. Karşılıklı olarak takip ettiğim bireyler çerçevesi içerisinde zaten takip ediliyorum ve gözetleniyorum.*

E-1: *Bu durum hakkında mahremiyetin kalmadığını düşünüyorum. Kendi kültürel yapımızdan da koptuğumuzu da düşünüyorum. İnsanlar her şeyini bu ortamlarda paylaşır oldu; yediğini, içtiğini, yattığını, hastasını kısaca her şeyini paylaşıyor. Bir yandan bu insanı rahatsız ediyor mahremiyetin ortadan kalkması açısından. Şahsım adına bana danışılmadan benimle alakalı şeyler paylaşılabilir. Bana sormadan ve bunu görmemi de engelleyebilir. Bu durum da beni rahatsız ediyor.*

E-5: *Bu teşhirciliğe benziyor. Sosyal medya uygulamalarında bireyler, kişisel bilgileri kendileri rızalarıyla paylaşıyorlar. Günlük hayattaki faaliyetleri, nerde yaşıyor gibi bilgileri zaten insanlar ifşa ediyorlar. Bunu isteyerek, bilerek yapıyorlar. Sosyal medyanın ortaya çıkmasıyla insanlar dijital kimlik oluşturma çabası içine girdiler. Bu da sosyal medyanın geldiği son nokta. Bu ortamlar kendini gösterme ve teşhir etme ortamı oldu ve bu gayet normal. Çünkü artık bir tüketim toplumu içerisinde yaşıyoruz. Birde popüler kültür içerisindeyiz. Bireyler hem bir şeyi tüketmek hem popüler olma derdinde. Sıradan bir bireyin popüler olması için tek seçeneği var. O da sosyal medya. Sosyal medya isteyerek gözetlediği ve isteyerek gözetlendiği bir alandır. Özellikle bastırılmış duygular fazla olduğu zaman bireyler kendini ispatlama durumu içerisine girerler. Bunun da en iyi yolu sosyal medya. Çevre baskısından korkma olduğu zaman da farklı bir isim kullanıyorlar. Bu da rahat hareket alanına sahip olmasını sağlıyor. Bu noktada ben sosyal medyayı kullanırken dikkatli bir şekilde paylaşımlarda bulunuyorum.*

K-3: *Yani zaten bilgilerinin görünmesini istemeyen kişi bilgilerini gizleyebiliyor. İnteraktif bir iletişim isteyen kişiler ise profilini açık yapıyor. Böylelikle takipçi sayısı artıyor. Mesela ben profilimi sadece takibimde olanlara açık yapmışım. Ayrıca yapılan paylaşıma göre görünürlüğünü de filtreleyebiliyorum.*

K-2: *Sosyal medyayı daha önceden çok daha fazla aktif kullanırken son zamanlarda daha az ve tedbirli kullanıyorum. Bu biraz kendimle alakalı, insanların bana hemen ulaşması artık hoşuma gitmiyor. Tabi bu mecralardan para ve şöhret kazanan insanlar olduğu için diğer insanlar için bir şey diyemiyorum. Fakat özel hayatın paylaşımı bana büyük cesaret olarak geliyor.*

K-5: *Kişisel bilgilerin kesinlikle kapalı olması taraftarıyım ve özellikle tanınmayan kişilerin eklenmemesi gerektiğini savunuyorum. Açık şekilde paylaşım yapan insanları kesinlikle onaylamıyorum.*

K-1: *Bence zaman ve mekân kavramını kaldırdığı ve normal şartlarda ulaşamayacağınız birine ulaşmanız için faydalı görüyorum. Ama kötü amaçlı da kullanılabilir. Yani çok merak ettiğim bir durum varsa eğer, o anda başkasını gözetleyebilirim.*

E-3: *Sosyal medyada yaptığımız bir paylaşım kişisel düşüncelerimiz, kişisel fikirlerimiz bunlar. Yani yaptığım bir paylaşımı bir başkası görmüş ya da görmemiş; tanıdığım ya da tanımadığım kim görmüş, çok da ilgilendiğim bir konu değil, bu dünya görüşümdür herkes bilmiş ya da bilmemiş çok da umurumda değil. Benim kanaatim sosyal medyada bir şey paylaşan bir kişi bunun gizli kalmasını istemez. Zaten başkasının bilmesini istemediğin bir şeyi de paylaşmazsın.*

K-4: *Son yıllarda dönüşüm gözetim üzerine. İnsanlar görünür olmaya âşıklar, yani bu onlara nasıl benimsetildi bilmiyorum ama bu var. Evet, sadece kadınlarda değil, eskiden öyle algılanmış ama erkeklerde de var bu. Görünmeyi seviyoruz ve çok görünmek için görmemiz de lazım yani çok görmek de istiyoruz. Gördüklerimize göre davrandığımız da oluyor. Yani çok görme arzumuz var. Bunlara hakkımızın olması içinde görünmekte zorunda kalıyoruz ve görünmek bir yerden sonra zevk olarak biz de yerini buluyor ve bunun birçok çeşitli türleri ortaya çıkıyor.*

K-5: *Zaten ben sosyal medyayı kullanarak kendimi gözetime açmış oluyorum ve bunu isteyerek yapıyorum. Karşı olsam hesabımı kapatırım zaten. Ben ise başkasını takip etme noktasında gerekli olduğunda bunu yapıyorum. Yani bilgi edinmek amacıyla en son NASA'da çalışan birine ulaşmak için bunu yaptım.*

SONUÇ

Yeni enformasyon teknolojilerinin artan kullanım oranı ve amacı gözetimin insanların hayatında yer edinmesinde önemli bir etken olmuştur. Günümüzde gözetleme, küreselleşme sonucunda sınırların çok ötesine geçmiştir. Gözetimin bu sınırları aşmasıyla birlikte insanların günlük yaşantıları elektronik izlerinin kontrol altında tutulmasına olanak sağlayan birçok araç vardır. Bu durum, insanların hem endişeye sevk olmalarına hem de zaman içerisinde bu durumu içselleştirmelerine neden olabilmektedir.

Sosyal medyayı yoğun bir biçimde kullanan bireylerin, gönderiler, mesajlar, fotoğraflar, beğeniler üzerinden içkin hazlar alsalar da, aynı zamanda bu ortamlarda gezindikleri sürece bıraktıkları dijital izler aracılığıyla takip edildikleri gerçeği, aldıkları hazzın ve pozitif düşüncenin önüne geçebildiği söylenebilir. Bu durum,

araştırmaya katılan görüşmecilerin gözetim kavramı hakkındaki; takip edilmek, görüntülenme ve kontrol altına alınma şeklindeki ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Yapılan mülakat sonucunda elde edilen verilere bakıldığında katılımcıların çoğunluğu gözetlendiğini ifade etmiştir. Ancak buna karşın sosyal medya kullanımını da aktif bir şekilde sürdürdükleri görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların gözetim unsurunu günlük hayatın bir parçası olarak gördükleri ve her ne kadar bu durumdan rahatsız olsalar da sosyal medya aracılığıyla gözetlenmeyi içselleştirdikleri söylenebilir. Her ne kadar bu durum içselleştirilmiş olsa da kullanıcının “gözetleniyor muyum?” endişesiyle sosyal medya ortamına göre davranışlarını şekillendirdiği de görülmektedir. Bu bağlamda gözetlenme ya da bir diğer ifadeyle dikizlenme bireylerin davranışlarında kısıtlanmaya gitmelerine hatta yapmacık hareket etmelerine sebep olurken gözetlenmediklerini düşündüklerinde ise eski davranışlarına dönmelerine ve daha rahat hareket etmelerine neden olduğu ifade edilebilir.

Yapılan çalışma sonucunda az sayıda da olsa gözetlenmeleri için bir sebep olmadığını ve bu nedenle gözetlenmediğini düşünen bireylerin olduğu görülmektedir. Bu bakış açısına bakıldığında bulunan statünün gözetlenme için önemli bir kriter olarak değerlendirildiği söylenebilir. Yani bu bakış açısına sahip kullanıcılara göre, bulunan statü eğer önemli sayılabilecek bir konum değilse gözetlenme için hiçbir sebep yoktur ve bu kişiler gözetlenmemektedir. Ancak bulunan statü önemli sayılabilecek bir konum ise o zaman gözetimin olabileceği varsayılmaktadır.

Sosyal medya platformları kişilerin hem gözetlenmesine hem de diğer kişileri gözetlemelerine imkân sağlamaktadır. Araştırmaya katılanların çoğunluğu, gözetlenme endişesinden dolayı paylaşımlarını filtreleyerek yaptığını, ancak sosyal medya kullanıcılarının bu platformları kullanmalarıyla zaten gözetlenmeyi kabul ettiklerini ve diğer insanları gözetlemek için kullandıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla sosyal medya kullanıcıları olan görüşmecilerin diğer kullanıcılarla ilgili meraklarını giderecek bilgilere ulaşmak ve onları gözetlemek amacıyla sosyal medyayı kullandıkları söylenebilir.

KAYNAKÇA

- AZİZ, Aysel (2015). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri, Ankara: Nobel Yayınları.
- BABACAN, Emin, Mehmet (2014). “Sosyal Medya Sonrası Yeni Toplumsal Hareketler”, Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (1), s.135-160.
- BAUMAN, Zygmunt (2015). Özgürlük, (çev: Kübra Eren), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Zygmunt ve LYON, David (2013). Akışkan Gözetim, (Çev: Elçin Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BENTHAM, Jeremy (2008). “Panoptikon ya da Gözetim Evi”. Z. Özarslan ve B. Çoban, (Ed.), Panoptikon - Gözün İktidarı içinde (9-77). (Z. Özarslan ve B. Çoban çev.). İstanbul: Su Yayınevi.
- BOZKURT, Veysel (2006). Endüstriyel & Post-Endüstriyel Dönüşüm, Bursa: Ekin Kitabevi.
- COŞKUN, Mustafa (2006). “Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Türkiye’de Eski ve Yeni Toplumsal Hareketler”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61(01), s.67-102.
- DOLGUN, Uğur (2005). Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna, Ankara: Ekin Kitabevi.
- FOUCAULT, Michel (2003). İktidarın Gözü, (Çev. Işık Ergüden), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- GERAY, Haluk (2003). İletişim ve Teknoloji: Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları, Ankara: Ütopya Yayınları.
- GIDDENS, Anthony (2005). Ulus Devlet ve Şiddet, (Çev: Cumhuriyet Atay), İstanbul: Kalkedon.
- GÖKER, Göksel (2016). “Bir Gözetim Aracı Olarak Periscope”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1), s.969-992.

HIDIROĞLU, İrfan (2019). “Ana-Akım Filmlerde Gözetim Olgusunun Temsili”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23 (3) , s.1407-1426.

<https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 11.11.2019

<http://www.rogerclarke.com/DV/DV2005.html>, Erişim Tarihi: 10.11.2019

İSMAYILOV, Karadoğan, Ebru; SUNAL, Gözde (2012). “Gözetlenen ve Gözetleyen Bir Toplumda, Beden ve Mahremiyet İlişkisi: Facebook Örneği”, Akdeniz İletişim Dergisi.(18), s. 21-41.

LYON, David (2006). Günlük Hayatı Kontrol Etmek İçin Gözetlenen Toplum, İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

LYON, David (2013). Gözetim Çalışmaları. (Çev: Ali Toprak), İstanbul: Kalkedon Yayınları.

KARA, ŞENTÜRK Eylem ve ELÇİBOĞA, Alattin (2017). “Yenidünya Düzeninde Gözetlenme: Araçsal Gözetimden Sanal Gözetime”, Atatürk İletişim Dergisi 12, s.119-156.

KARAKAYA, Aslı (2014). Yeni İletişim Ortamları İle Sömürgeciliğin Dönüşümü Gözetim Olgusu ve Bireylerin Farkındalık ve Teslimiyetleri Üzerine Bir Araştırma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KARAMAN, Muhammed Kemal ve TUĞLUK, Servet (2019) “İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Instagramın Gözetim Aracı Olarak Kullanılmasına İlişkin Algıları”, Atatürk İletişim Dergisi, 17, s. 69-94.

KÜTÜKOĞLU, Elif (2019), Sosyal Medyadaki Mahremiyet Algısının Belirlenmesi: X, Y Ve Z Kuşakları Üzerinde Bir Araştırma, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.

MARX, Gary T. (2005) “Surveillance and Society”, <http://web.mit.edu/gtmarx/www/surandsoc.html>, Erişim Tarihi: 08.11.2019

MITCHELL, John, William (1995). City of Bits: Space, Place and Infobahn, Cambridge: MIT Press.

ÖZDEMİR, Zafer (2015). “Sosyal Medyada Kimlik İnşasında Yeni Akım: Özçekim Kullanımı”, Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2(1), s.112-131.

ÖZGER, Özgün (2016). “Gözetim Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Elektronik Gözetim”, Siber Politikalar Dergisi, 1(1), s.5-31

SEMİTSU, Junichi P. (2011). “From Facebook to Mug Shot: How to Dearth of Social Networking Privacy Rights Revolutionized Online Government Surveillance”, Pace Law Review, 31(1), p.291-381.

TOKGÖZ, Cemile (2011). Bilişim Çağında Toplumsal Denetim Aracı Olarak Gözetim Olgusu ve Yeni İletişim Ortamlarında Bireyin Gözetim Farkındalığı Üzerine Bir Araştırma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

UYANIK, Faik (2013). “Sosyal Medya Kurgusallık ve Mahremiyet”, Kocaeli Üniversitesi Yani Medya Kongresi, 7 Mayıs 2013, Kocaeli.

VURAL, Akıncı, Beril, Z. ve BAT, Mikail (2010). “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma”, Journal of Yasar University, 5(20), s. 3348-3382.

YILMAZ, Adem (2019). Dijital Ortamlarda Mahremiyet, Erzurum: Zafer Form Ofset Yayınevi.